



DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

# KUR'AN MEÂLLERİ SEMPOZYUMU

-eleştiriler ve öneriler-

(I)

24-26 Nisan 2003

İZMİR

DÜZENLEYEN

Diyanet İşleri Başkanlığı

&

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ANKARA—2007

**Tertip Heyeti:**

*Prof. Dr. Ömer DUMLU*  
*Doç. Dr. Hüseyin YAŞAR*  
*Yard. Doç. Dr. Mustafa ÖZEL*  
*Araş. Gör. Dr. Muammer ERBAŞ*  
*Araş. Gör. Ziya ŞEN*

**Redaksiyon**

*Dr. Ömer MENEKŞE*

**Tashih**

*Dr. Kiyasettin KOÇOĞLU*  
*Dr. Faruk GÖRGÜLÜ*  
*A. Osman PARLAK*  
*H. Duran NAMLI*

**Dizgi & Grafik**

*Recep KAYA*  
*Hüseyin DİL*  
*İlker ÇALIŞKAN*

**Baskı**

*GURUP Matbaacılık*  
*Tlf.: (0312) 384 73 44*

*2007-06-Y-0003-672*  
*ISBN: 978-975-19-4115-2*

**© Diyanet İşleri Başkanlığı**

*Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı*  
*Derleme ve Yayın Şubesi Müdürlüğü*  
*Tel: (0312) 295 72 93 - 295 72 94 - Fax: (0312) 284 72 88*  
*e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr*

## KUR'AN MEÂLLERİNDE İ'RAB BAĞLAMINDAKİ TERCÜME PROBLEMLERİ

Yard. Doç. Dr. Muhammed Aydın\*

### GİRİŞ

Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygamber'e Arapça olarak indirilmiş bulunan Kur'an-ı Kerim, yalnız Arapların değil, ona inanan bütün milletlerin kutsal kitabıdır. Inanan insanlar, Yaratıcılarının, kendileri için ne vahyettiğini; emir ve yasaklarının, her türlü ahlâk kurallarının neler olduğunu bilmek ve yerine getirmek zorundadır. Ancak bu görevi yerine getirmek Arap olmayan ve Arapça bilmeyenler için birtakım çalışmalar gerektirmektedir. Bu da ya tefsir, ya da meâl şeklinde olur. Nitekim her dilde olduğu gibi Kur'an'ın anlamı, Türkçe'ye çevrilerek azımsanmayacak kadar çok sayıda meâlleri yapılmıştır.

Bu tebliğde, Kur'an çevirilerinde i'rab açısından anlam daralması veya anlam kayması sorunu ele alınacaktır. Tabî ki buradaki i'rabtan kelimelerin sadece son hareketleriyle ilgili dar anlamdaki durumlar kastedilmeyip, Zeccac (ö.311/923)'ın "*Meâni'l-Kur'ân ve l'rabuhu*" ve Ukberî (ö.616/1219)'nin "*et-Tibyân fî i'rabi'l-Kur'an*" kitaplarında olduğu gibi Kur'an'ın irabı geniş perspektiften ele alınmaktadır. Tarafımızdan tespit edilen konu başlıkları altında seçilen bazı örneklerle soruna ışık tutulmaya çalışılacaktır. Bu örneklerde ortaya çıkacağı gibi hatalı irabdan kaynaklanan anlam probleminin yanında, daha çok farklı irablardan birinin seçilip meâle alınmasından kaynaklanan anlam daralma problemiyle karşı karşıya kalacağımızı göreceğiz.

Kur'an'da farklı i'rablarla farklı yorumlar içeren ifadelerin, Kur'an'ı anlamadaki rolünün ihmal edilmesi hâlinde ne gibi hatalar yapılabileceğini göstermeyi hedeflediğimiz bu çalışmada, örneklerimizi kolay ulaşılan meâllerden seçerek konunun hâli hazırdaki durumuna dikkat çekilmek istenmiştir.

Dil açısından meseleye bakıldığında, i'rab farklılığının Kur'an-ı Kerim'deki terkiplerin yapısından kaynaklandığını ve bunun da manayı doğrudan etkilediğini kabullenmek durumundayız.

\* Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Kur'an ayetlerinin birden fazla i'rab ihtimali taşıması, onun anlam sahasının zenginliğine delil olduğu gerçeğinin ihmal edilmemesi gerekir.

Kur'an ifadelerinin i'rab meselesi, hiç kuşkusuz dilin ve belâğatin zirvesinde bulunan bir metni anlamak çabası içerisinde olan kimselerin dikkat etmeleri gereken en önemli konulardan sayılmaktadır. Nitekim bu meseleye meâller açısından bakıldığında da görülecektir ki, meâl sahiplerinin çoğu zaman ihmal ettikleri nokta, yine i'rab gerçeğine dayalı anlam sahasıdır.

Kur'an'ın mesajını sağlıklı olarak anlamak ve anlatmak arzusunda gayret sarfeden herkesin, meâl hazırlarken dikkatli olmasını gerektiren bu i'rab sorunu her nedense la-yıkıyla değerlendirilmemiştir. Kur'an çevirisiyle uğraşanların, dikkatlerini bu noktaya çevirebilirsek kendimizi mutlu sayacağız. Zira ayetlerin i'rab yönünün ön plâna çıkarılmaması kelime ve terkiplerin anlam alanlarının daralmasına ve kaymasına sebep olmaktadır.

Öncelikle belirtilmelidir ki Kur'an'ın i'rabında uzak ihtimallerden, zayıf vecihlerden, şaz lügatlardan kaçınılmalı, yakın, kuvvetli ve fasih manalara bağlı kalınmalıdır. İfadeyi bozmayacak şekilde kuvvetli olduğu sürece birden fazla olsa da vecihler, herhangi bir karışıklığa sebep olmadığında yapılan çevrilere bir şekilde yansıtılmalıdır.<sup>1</sup>

Meâller birçok kimse tarafından Kur'an'la özdeşleştirildiği için, bir kısım meâllerde gördüğümüz i'raba dayalı olarak yapılacak her hata Kur'an'ın sahip olduğu geniş anlam dünyasını daraltacak veya en azından olumsuz olarak etkileyecektir.

Biz bu tebliğde, Kur'an meâli yazarların ehil olup olmadığını, tercümelerinin mükemmel sayılıp sayılmayacağını değerlendirmek durumunda değiliz. Herbiri ayrı bir özelliğiyle Kur'an'ın anlaşılmasına hizmet etmiştir, demekle yetiniyor, hepsine şükranlarımızı sunuyoruz. Ancak bizim burada üzerinde durmak istediğimiz şudur:

Kur'an-ı Kerim'in meâl ve tefsiri ile ilgili olarak Türkçemizde güzel çalışmalar yapılmıştır ve yapılmaya devam edilmektedir. Dolayısıyla yapılan çalışmalarda eksik yönlerin çıkarılması ve aynı zamanda ele alınmayan bazı noktaların tespit edilerek Kur'an'ı anlamaya çalışanlara sunulmasının gerekli ve yararlı bir uğraşı olacağı kanaatini taşımaktayız. Bu bağlamda meâllerin i'raba dayalı anlam sorunlarının eleştiriyeye açılması ve bu eleştiriler doğrultusunda meâllerin daha sağlıklı ve daha anlaşılabilir bir içerik kazanmasına yönelik çalışmalar büyük önem arz etmektedir. Bu noktadan hareketle ayetlerin anlamını etkileyecek i'raba ilgili bazı tespitlerimizi konuyla ilgilenen ilim adamlarının dikkatlerine sunmak istiyoruz. Burada belirtmeliyiz ki bizi bu çalışmaya sevk eden ana unsur, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Tefsir dersleri verirken Türkçe meâllerde tespit ettiğimiz bazı eksikliklerdir.

i'rab ihtilafları, ahkâm zenginliklerine, en azından yorum zenginliklerine yol açar. Ancak bazı i'rablara dayalı olarak verilen manalar zorlamadan hâli değildir. Bu tebliğde, meâllerde bazı ayetlerde zikredilen manaların, meâli yapan tarafından birçok ihti-

1 Suyûtî, *el-İtkan fi ulûm'l-Kur'ân*, II, 263.

mal arasından tercih edilen bir tefsir olabileceğini, verilen bir mana ile yetinmemek gerektiğini, bilâkis i'rab açısından bakıldığında ayetlerdeki bazı kelimelerin, cümlelerin ve ifade türlerinin birden fazla mana taşıyabilecekleri bazı örneklendirmelerle ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu çaba neticesinde de Kur'an'ın mana yönünden oldukça geniş ve zengin bir atmosfere sahip olduğunu daha iyi anlamış ve gözler önüne sermiş olacağız.

Nisâbü'rî'nin (ö.728/1327) de tefsirinde belirttiği gibi, garip kelimeler, müphem lafızlar, ihtisar, hazf, izmar, takdim ve te'hir gibi Arap dilinde var olan birtakım dilsel özellikleri göz ardı ederek ayetleri yorumla kalkışmak doğru değildir.<sup>2</sup>

Kur'an, diğer ilâhî kitaplardan farklı olarak hem lâfız hem mana ile mu'cizedir ve bir benzerini meydana getirmek mümkün değildir. O, eşsiz üslûbu ile şiir, edebiyat ve hitâbette zirvede olan Arapları hayrete düşürmüştür.

Tabîî ki Kur'an çevirisini yapan herkesin l'rabu'l-Kurân/Kur'ân i'rabı ilmini kavrama noktasında aynı seviyede olmasını düşünmek mümkün değildir. l'rab, manayı etkilediğine göre her çeviri yapan, kendi bilgi, anlayış ve kültür seviyesine göre çeviri yapacaktır. Bu bakımdan örneklere geçmeden önce i'rabın tanımı ve öneminden kısaca bahsedelim:

### 1. l'rabın Tanımı ve Önemi

l'rab, geniş anlamıyla, beyân ve ifşâ, açık bir şekilde anlayıp muhataba hiçbir eksiklik veya fazlalık olmadan anlatmak anlamına gelir.<sup>3</sup> l'rab, mananın bir parçasıdır. Dolayısıyla çevirmenin dikkat edeceği ilk iş, ayetin kelime ve cümle yapısını kavramak olacaktır. Bunun için Kur'an dili olan Arapça'yı ve çeviri yaptığı dilin özelliklerini bilmesi gerekmektedir. Âyetin cümle yapısına; isim cümlesi mi yoksa fiil cümlesi mi olduğuna; harf-i cerlerin konumuna, müteallaklarına (bağlı bulundukları mahzuf veya mahzûf olmayan fiillerine) edatların taşıdığı birden fazla anlama vakıf olması gerekmektedir. Zerkeşî (ö.794/1391)'nin de dediği gibi i'rab, konuşanların maksatlarını anlama noktasında muhâtabı bilgi sahibi eder.<sup>4</sup>

Bilindiği üzere ayetlerin i'rabı ile ilgili müstakil olarak l'rab'ül-Kur'ân ve Meânî'l-Kur'ân adlı kitaplar yazıldığı gibi, tefsir kitapları da azımsanmayacak şekilde konuyla ilgilenmişlerdir. l'rab, manayı büyük ölçüde etkilediği için, Ebû Hayyan'ın *el-Bahrü'l-muhî'tî* gibi bazı tefsir kitapları, ayetlerin i'rabını ön plâna çıkarmışlardır. Hatta l'rabu'l-Kur'ân ilmi, Ulûm'ul-Kur'ân kitapları içerisinde birer müstakil ilim hâline dönüşen Ğarîb'ül-Kur'ân, Mübhemât'ül-Kur'ân, Müşkilül-Kur'ân, el-Vücûh Ve'n-Nezâir gibi ilimlerden biri olmuştur. Örneğin Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân* isimli kitabını çeşitli

2 Nisâbü'rî, *Garaibu'l-Kur'ân ve reğaibu'l-furkan*, I, 57.

3 İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, I, 590 (A-r-b) md; Zerkeşî, *el-Burhan fî ulûmi'l-Kur'ân*, I, 301; Suyûtî, *a.g.e*, II, 260

4 Zerkeşî, *a.g.e*, I, 301.

bölgümlere ayırırken yirminci bölümlünü Kur'an'ın i'rabı ile ilgili kısma tahsis etmiştir.<sup>5</sup> Suyûtî (ö.911/1505) de *el-İtkan*'ında aynı minvâl üzere giderek kırk birinci bölümü l'rabu'l-Kur'ân başlığı altında ele almıştır.<sup>6</sup>

Kur'ân, sûrelerden; sûreler de ayetlerden; ayetler de kelimelerden; kelimeler ise harflerden oluşur. Kur'an'ın içerdığı harfler, kelimeler ve hafz-ziyâde gibi farklı üslûplarla kendisini ortaya koyan ifade tarzları doğru ve iyi bilinmezse, ayetlerin manaları da istenilen düzeyde bilinmez. Şu halde i'râb, hem harf ve kelimelerin manalarını, hem yapılarını, hem de ayet içerisindeki diziliş biçimlerini kendine konu edinmektedir. Bu manada i'râb, gramer kurallarına göre tahlilin en geniş anlamdaki ifadesi demek olur. Dolayısıyla Kur'an i'râbının hedefinin de ayetlerin manalarını gereği gibi anlamak olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Suyûtî, İbn Hişâm (ö.761/1359)'dan lafzın zahirine riâyet ederek i'râbın manaya olan etkisini dikkate almayan pek çok i'râb erbâbının hataya düştüğünü nakletmiştir. *De-diler ki: Ey Şuayb! Senin namazın mı, babalarımızın taptığı şeylerden, yahut mallarımız üzerinde dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi emrediyor?"*<sup>7</sup> ayeti bu kabildendir. Çünkü ilk bakışta, *أَنْ نَفْعَلُ* cümlesinin *أَنْ نَتْرَكَ* cümlesine atfı akla gelebilir. Bu ise doğru değildir. Çünkü Cenab-ı Hak, ayette muhatap olanlara, mallarında dilediklerini yapmayı emretmemiştir? Doğru olan, *نَتْرَكَ* fiilinin mamulü durumundaki *مَا* ya atfedilmesidir. Bu durumda ayetin manası *"yapmayı terk etmemizi"* şeklindedir. Böyle bir anlayışın ortaya çıkmasının nedeni, i'râb yapanın iki defa *أَنْ* ile fiilin (*أَنْ نَفْعَلُ*), aralarında atıf harfi bulunarak, tekrar ettiğini görmesidir.<sup>8</sup>

Binaenaleyh çeviri yapanın Nahiv ilmini de iyi bilmesi çok önemlidir. Çünkü harrekelerin değişmesiyle mana bazen tamamen değişir. Nitekim: *إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ* ayetindeki "Allah" lafzının "he" si fetha ve "el-ulema" lafzının "hemze" si zamme okunursa mana doğru olur. Çünkü ayetin manası şöyledir: *"Kullar içinden ancak âlimler, Allah'tan korkar."*<sup>9</sup> Kimin ilmi artarsa o nisbette Allah korkusu da artar. Eğer ayetteki "Allah" lafzının "he"si zamme ve "el-ulema" lafzının "hemze"si fetha okunursa yanlış i'râb neticesinde mana bozularak "Allah, kulları içinden ancak âlimlerden korkar" şeklinde olur.

Kur'ân'ı, Arapça aslından Türkçe'ye çevirecek her meâl sahibinin, manaya etki edebilecek i'râb farklarını araştırmak, üzerlerinde düşünmek ve bunlar ışığında tercüme yapmak ve açıklamalarda bulunmak zorunluluğu vardır. Bu düşünceyle, temin edebildiğimiz Elmalılı Hamdi Yazır, Hasan Basri Çantay, Ahmed Davudoğlu, Ömer Nasuhi Bilmen, Diyanet İşleri Başkanlığı adına Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, Ali Fikri Yavuz,

5 Zerkeşi, a.g.e, I, 301.

6 Suyûtî, a.g.e, II, 260.

7 Hûd, 11/87.

8 Suyûtî, a.g.e, II, 361.

9 Fâtır, 35/28.

Süleyman Ateş, Suat Yıldırım, Ali Özek başkanlığında bir komisyon, Ali Bulaç, Ahmet Tekin, Yaşar Nuri Öztürk, Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Mehmet Çakır tarafından yapılan on üç adet meâlle birlikte her ne kadar tefsirî meâl kabul edilse de yaygınlığı sebebiyle Muhammed Esed'in meâlini de ilgi alanımız bazında taradık; meâllerini yaparlarken i'rab fonksiyonuna dikkat edilip edilmediğini bazı ayetler ışığında inceledik. Gördüğümüz kadarıyla bu meâllerde bazen, Kur'an metnine mutabık olmayan tercümele göze çarpmaktadır. Ancak tespitlerimizi yaptığımız yerde meâller arasında birbirine benzerlik çok olduğundan bütün meâlleri aynı anda belirtme cihetine gitmedik.

İncelediğimiz meâllerin hemen hemen hepsinde i'rab farklılığı bulunan ayetlerde hiçbir açıklamada bulunulmamıştır. Dolayısıyla biz burada belli bir meâl yerine çeşitli meâlleri inceleyerek i'raha dayalı anlam daralmalarına veya anlam kaymalarına örnekler vermeye çalışacağız.

Meâl sahiplerinin, ayetlerin i'raha binâen taşıyacağı farklı manalar için herhangi bir açıklama yapmadan ayetin manasını aktarmayı benimsemeleri, burada dikkati çeken önemli bir husustur. Zira ülkemizde birçok okuyucu, Kur'an hakkındaki bilgilerinin önemli bir kısmını meâllerden elde etmektedir; dolayısıyla, aşağıdaki örnekler, sadece Arapça metnin anlaşılması nokta-i nazarından değil, Türkçe'de bu ifadelerin anlaşılması açısından da değerlendirilmelidir.

Meâlleri incelerken, ele alacağımız ayetlerin numaraları, sûrelerin adları, bunların bulunduğu meâller bazen metin kısmında bazen de dipnotta verilmiştir.

## 2. İ'rab Değişikliğinin Anlam Farklılığına Etkisi

Âyetlerde bulunan değişik i'rab vecihleri, çeşitli anlam değişikliği ve zenginliğine sebep olmaktadır. Meselâ ayette geçen vâv'ın atıf için veya başlangıç için olmasına göre Kur'an'a kazandırmış olduğu anlam zenginliğini şu örnekle gösterebiliriz.

Alimlerin çoğu، وما يعلم تأويله إلا الله والراسخون في العلم يقولون آمنا به cümlesinde durulması gereken yerin lâfza-i celâl olduğuna hükmetmişler, böylece Kur'an'daki müteşâbih ayetlerin te'vilini Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği kanaatine varmışlardır. Bu görüşe göre lâfza-i celâlden sonraki vâv, iptidaiyedir, yani başlangıç vâvidir. Buna göre mana şöyle olur : *"Onun te'vilini Allah'tan başka kimse bilmez; ilimde yüksek pâyeye erişenler ise: ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır, derler."*<sup>10</sup>

Bazı alimlere göre de lâfza-i celâlden sonraki vav, atıf vâvidir. O zaman mana şöyle olur : *"Onun te'vilini, ancak Allah ve ilimde yüksek pâyeye erişenler bilir."*<sup>11</sup>

Meâni'l-Kur'ân, İ'rabu'l-Kur'ân ve Tefsir kitaplarının bir çoğunda vâv'ın ibtidaiyye ve âtîfa olabileceği noktasından hareketle her iki değerlendirmeye göre mananın verildiğini görmekteyiz.<sup>12</sup> Ancak müfessirlerin büyük çoğunluğuna göre, buradaki vâv,

10 Âl-i İmrân, 3/7.

11 Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, I, 475-479.

12 Bk. Zeccac, *Meâni'l-Kur'ân*, I, 378; Hemedânî, *el-Ferîd fi i'rabî'l-Kur'âni'l-mecîd*, I, 541; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, III, 25;

atıfa değil iptidaiyedir. Hatta İsmail Hakkı Bursevî, vâv-ı âtıfa görüşünün daha güzel olacağı değerlendirmesinde bulunmuştur.<sup>13</sup> Meâllerimizde bu iki manadan sadece birincisini görmekteyiz. Bunun da bir anlam daralmasına sebep olabileceği kanaatini taşımaktayız.

Bütün bunlar muhtelif i'rabların ortaya çıkmasının sebeplerine işaret ederken, aynı zamanda Kur'an nassının mana açısından zenginliğini de göstermektedir.

### 3. Hatalı İ'rabdan Kaynaklanan Anlam Kayması

Mananın doğru olabilmesi için ve anlam kaymasına mahal vermemek için i'rabın doğru olması gerekmektedir. Yanlış i'rab neticesinde yanlış anlamların ve yanlış yorumların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu tespitimizi bir örnekle göstermeye çalışalım: *يوم ندعو كل اناس بإمامهم فمن أوتى كتابه بيمينه فألئك يقرئون كتابهم ولا يظلمون فتىلا* "Her insan topluluğunu önderleriyle birlikte çağıracağımız o günde kimlerin amel defterleri sağından verilirse onlar en küçük bir haksızlığa uğramamış alarak amel defterlerini okuyacaklardır."<sup>14</sup>

Süleyman Ateş, bu ayetin meâlini, "Her milletin önderini çağırdığımız gün..."<sup>15</sup> şeklinde vermiştir. Buna göre 'imam' kelimesi mefûl olarak değerlendirilmiştir. Halbuki كل 'küll' kelimesi mefûl konumundadır. Imam kelimesi ise ba harficeri ile mecrurdur. Bu meâlê göre çağrılacak olanlar yalnız önderler olup millet ve cemaatlerden söz edilmemektedir. Halbuki ayet, imamlarla beraber topluluklarının da çağrılacağını bildirilmektedir. Buna göre ayetin meâlinin, "Her insan topluluğunu önderleriyle birlikte çağıracağımız günde..." şeklinde olması gerekmektedir.

#### 3.1 Âyetlerin Başında Gelen İ in İ'rabı ve Meâllere Yansıması

İbn Hişam, Kur'an'da olmuş bitmiş olayları anlatan ayetlerin başlarında zikri geçen İ in "vakit" manasında olup, "hatırla" anlamına gelen اذكر fiilinin "mefulun bihi" konumunda olduğunu belirtmiştir.<sup>16</sup>

Meselâ Bakara sûresinin 2/67. ayetinde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır : *وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً* "Musa'nın, kavmine, Allah size bir inek kesmenizi emrediyor, dediği vakti hatırla!"

Bu ayetin çevirisi yapıldığı meâllerin bir kısmında İ in i'rabına riayet edilerek mana verilirken, bir kısmında ise bu mana ihmal edilmiştir.

"Musa, kavmine: Allah bir sığır kesmenizi emrediyor, demişti de." (Komisyon)

"Musa, toplumuna dedi ki: "Allah size, bir inek boğazlamanızı emrediyor."

(Y. Nuri Öztürk)

13 Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, II, 6.

14 İsra, 17/71.

15 Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâlî*.

16 İbn Hişam, *Muğni'l-lebîb an kütübi'l-eârîb*, s. 111.

"Musa milletine: "Allah muhakkak bir sığır boğazlamanızı buyuruyor, demişti." (Hüseyin Atay)

"Mûsa, kavmine: Allah size bir inek kesmenizi emrediyor demişti." (Süleyman Ateş)

"**Hatırla ki**, bir zamanlar Musa, kavmine, Allah size bir inek kesmenizi emrediyor." (Ahmed Davudoğlu)

"**Hani** Musa kavmine: Allah, muhakkak sizin bir sığır kesmenizi emrediyor demişti." (Ali Bulaç)

"**Bir vakit de** Musa kavmine.." (Ömer Nasuhi Bilmen, Ali Fikri Yavuz, Suat Yıldırım)

Yapılan nakillerden de anlaşıldığı gibi bir kısım meâllerde *إن*'in anlamı çeviriye aktirilmediğinden ayet, ruhuna uygun bir şekilde anlaşılamamıştır.

### 3.2 Âyet Sonlarında Gelen İsm-i İşaretlerin Meâllere Yansıtılmaları

Bir çok meâlde ismi işaretin müfred ve cemilik açısından dikkate alınmadığı gözlenmektedir. İsmi işaret, muhataba göre anlam kazanır. Örneğin Muhatap tek ise *ذلك*, iki kişi ise *ذلكم*, eğer muhatap çoğul ise *ذلكم* şeklinde gelir. Bu ise mana açısından çok önem ifade etmektedir.

Örneğin, En'âm sûresi 6/99.âyetin sonunda *إن في ذلكم لآيات لقوم يؤمنون* "*Elbette bu size gösterilenlerde iman edenler için birçok ayetler (alâmetler) vardır*"

Ali Fikri Yavuz, diğer meâllerden farklılık arz edecek şekilde ismi işareti dikkate alarak şöyle mana vermiştir: "*Şüphesiz size şu gösterilenlerde iman edenler için birçok ayetler (alâmetler) vardır.*" Tespit edebildiğim kadar bir de Süleyman Ateş burada bu inceliğe riâyet ederek "*Şüphesiz bu size gösterilenlerde, inananlar toplumu için elbette çok ibretler vardır.*" manasını vermiştir.

H. Basri Çantay, ismi işaretin anlamını nazar-ı dikkate almadan bu ayetin meâlinde "*Şüphesiz ki bütün bunlarda iman edecekler için birçok ibretler vardır.*" demiştir. Suat Yıldırım da aynı manaya yakın olarak "*Elbette bütün bunlarda iman edecekler için alınacak birçok dersler vardır*" demiştir." Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay ise aynı minvalde kalarak "*Bunlarda, inananlar için, şüphesiz, deliller vardır.*" demişlerdir. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin de "*Şüphesiz bunda inanan bir topluluk için (Allah'ın varlığını gösteren) ibretler vardır.*" şeklinde mana vermişlerdir.

Görüldüğü gibi meâllerin bir kısmında *ذلكم* ismi işaretinin manası çeviriye yansıtılmamıştır. Bu da bir anlam daralmasına sebebiyet vermektedir.

En'âm sûresi 6/95. ayette, *ذلكم الله* buyrulmuştur. Bu cümle Kurtubî'nin ifade ettiği gibi mübtada ve haberdur.<sup>17</sup> İbni Atiyye daha önce bu ifadenin mübtada ve haber-

17 Kurtubî, *el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'ân*, VIII, 44.

den oluştuğunu söylerken bu ifadenin aynı zamanda "tenbih" ifade ettiğini ileri sürmüştür.<sup>18</sup> Buna göre ayetin manası "*İşte bu gördüklerinizi yapan Allah'dır.*" şeklinde olur. Âyetin sonunda gelen فَأَنى تَوْفَكُون "*O halde nasıl oluyor da haktan çevriliyorsunuz.*" ifadesi bu manayı kuvvetlendirmektedir.

Görüldüğü gibi ismi işareti nazar-ı dikkate alarak "*İşte bu gördüklerinizi*" anlamını verdik. Zira her ismi işaretin işaret ettiği bir müşârun ileyhi vardır. Ancak meâllerin çoğunda ismi işaretin anlamı meâlde yansıtılmadan "*İşte Allah budur.*"<sup>19</sup> denmiş ve anlam daralmasına sebebiyet verilmiştir.

### 3.3 Atf Harfinin Anlama Yansıtılması

و gibi atf harfleri, bir kelimeyi veya cümleyi önce geçen kelimeye veya cümleye atfeder. Atf harfi, matuf-matufun aleyh arasında hüküm yönünden ortaklığın varlığını gerektirir.

Yüce Allah Enfâl sûresinin 8/51.âyetinde لیس بظلام "*İşte bu, ellerinizle yaptığınız yüzündendir, bir de Allah'ın kullarına asla haksızlık yapmadığındandır.*" buyurmaktadır. Görüldüğü üzere burada وأن الله ifadesi بما ifadesindeki sebebiyet manası taşıyan ba harficeri ile mecrûr olan ما ya atfedilmiştir. H. Basri Çantay da ayete bu noktaya dikkat çekecek şekilde "*Bunun sebebi, ellerinizin önce yaptığıdır, bir de Allah'ın kullarına hakikaten zulümkâr olmadığıdır.*" manasını vermiştir. Semîn Halebî, buradaki ba harf-i cerinin sebebiyet ifade ettiğine şöyle dikkat çekmiştir. "*Ellerinizle yaptıklarınız sebebiyle ve bir de Allah'ın kullara asla zulümkâr olmaması sebebiyle.*"<sup>20</sup>

Âyete buradaki atf vâv'ı ihmal edilerek mana verilmesi uygun değildir. Nitekim Süleyman Ateş ayete "*Yoksa Allah, kullara zulmedici değildir.*" şeklinde, Y. Nuri Öztürk "*Allah kullara asla zulmetmez*" şeklinde, M. Esed de aynı minval üzere "*Yoksa Allah asla kullarına haksızlık yapmaz.*" şeklinde anlam vermiştir. Bu manaların her birinde Semîn Halebî'nin dikkat çektiği vâv atfının varlığı dikkate alınmamıştır.

### 3.4 de Bulunan Ta'lîl ve Tereccî Manalarının Meâllere Yansması

Arapça'da لعل edatı iki manaya gelir: Birincisi tereccî manasına gelir. Bu da arzu-lanan şeyi talep etmek, arzulanmayan şeyden de korkmak, sakınmak manasındadır. İkinci ise ta'lîl, yani sebep bildirme anlamına gelir. Ahfeş ve Kisâf gibi bir kısım dil bilginleri talîl manasını benimsemişlerdir.<sup>21</sup>

Leâlle'nin taşıdığı hem ta'lîl hem de tereccî anlamlarının meâllere farklı şekilde yansıdığını görmektediriz.

18 İbn Atiyye, a.g.e, V, 294.

19 Bk. Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen, Süleyman Ateş, Yaşar Nuri Öztürk, Ali Bulaç.

20 Halebî, Semîn, ed-Dürü'l-masun, V, 619.

21 İbn Hişâm, Muğni'l-lebîb, s.379.

Âyetlerde geçen لعل/leâlle edatına gerek bazı müfessirler, gerekse onların etkisinde kalan meâl sahipleri tarafından tereccî yerine ta'lîl, bazen de ta'lîl yerine tereccî manaları verilmiştir. Dolayısıyla birden fazla mana ifade eden leâlle'nin bu yönü meâllerdeki bazı ayet çevirilerine gereken titizlikle yansımamıştır. Meseleyi bir örnek ile anlama çalışalım:

#### Bakara: 2/187

كذلك يبين الله آياته للناس لعلهم يتقون "Allah, insanların kendisine karşı gelmekten sakınmalarını *istediği için*, emredilenleri istenildiği şekilde yerine getirip yasaklardan kaçınabilmeleri *umuduyla* onlara ayetlerini açıklıyor."

Bu ayetin çevirisindeki farklılıkları daha rahat görebilmek için birkaç meâlden nakil yapalım:

"İşte Allah ayetlerini böylece insanlara açıklar. Tâki korunsunlar." (H. Basri Çantay)

"İşte böylece Allah insanlara, zararlardan sakınıp korunmaları için ayetlerini iyice açıklar." (Suat Yıldırım)

"Allah, insanlara ayetlerini böyle açıklar ki korunup sakınsınlar." (S. Ateş)

"Allah, ayetlerini insanlara işte böyle açıklar ki korunabilsinler." (Y. Nuri Öztürk)

"Allah mesajlarını insanlara açıklıyor ki, O'na karşı sorumluluklarının bilincinde olabilsinler." (M. Esed)

"İşte böylece Allah ayetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar." (Komisyon)

"Umulur ki, Allah'a sığınıp emirlerine yapışsınlar, günahlardan arınıp, azaptan korunurlar..." (Ahmet Tekin)

"İşte Allah, insanlara ayetlerini böylece açıklar; umulur ki sakınırlar." (Ali Bulaç)

Görüldüğü gibi bu ayet-i kerimede ki لعل'ye H. Basri Çantay, Suat Yıldırım, Süleyman Ateş, Y. Nuri Öztürk, ve M. Esed, ta'lîl anlamı verirken, Komisyon, Ahmet Tekin, Ali Bulaç da tereccî anlamı vermişlerdir. Bu da gösteriyor ki her bir meâl sahibi manalardan sadece birini belirtmiştir.

İbn Âşûr (ö.1973) bu cümlemin tefsirinde hem ta'lîl hem de tereccî manalarına yer vererek şu iki manayı zikretmiştir:

a. Allah, insanların kendisine karşı gelmekten korunmalarını istediği için onlara ayetlerini açıklıyor.

b. Umulur ki emredilen şeyleri istenildiği şekilde yerine getirirler. Böylece kendileri için şer'i takva vasfı gerçekleşmiş olur."<sup>22</sup>

Görüldüğü üzere ayetlerin sonunda gelen لعل edatının tek taraflı olarak meâllere yansıtılması meâllerdeki anlam daralmasının bir göstergesi olabilir.

22 İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, II, 186.

### 3.5 Âyetlerdeki "İğra" Vurgusunun Çevirilere Yansıması

İğra, tahzirin/sakındırmanın aksine muhatabı arzu edilen güzel bir işi yapmaya teşvik etmektir. İğra, "sarıl" anlamında الزم ve "muhafaza et" manasına احفظ mahzûf fiiliyle yapılır.<sup>23</sup> İğra genelde ورائك، دونك، عندك zarflarıyla kullanılırken harficerlerle İlyk şeklinde de kullanılmaktadır.<sup>24</sup>

Yüce Allâh Hac sûresi 22/78. ayette ملة أبيكم إبراهيم "(Sizin dininizi de) babanız İbrahim'in dinî (gibi genişleterek kolay kıldı)"<sup>25</sup> buyurmaktadır.

Suat Yıldırım bu ayetin meâlinde "Haydin öyleyse babanız İbrahim'in milletine ve yoluna." diyerek iğra manası vermiştir.<sup>26</sup>

Görüldüğü gibi buradaki anlam farklılığı i'rab farklılığından kaynaklanmaktadır. Zira, ملة lâfzının i'rabında Semîn Halebî tarafından beş yorum zikredilmektedir:<sup>27</sup>

a. Ebu'l-Beka'nın benimsediği üzere اتبعوا "Tabi olunuz" manasına mahzûf bir fiilin mansubu konumundadır.

b. İhtisas manası vardır. Bu da "Dinle! Hz. İbrahim'in dinini kastediyorum".

c. Geçen fiille mansuptur. Buna göre mana "Dininizi babanız İbrahim'in dinî gibi alanını genişleterek kolay kıldı." olur. Burada Zemahşerî'nin dediği gibi<sup>28</sup> muzaf hafz olunarak muzafun ileyh onun makamına kaim olmuştur.

d. İbn Atiyye (ö.542/1147)'ye göre mukadder bir جعل "Ceâle" fiili ile mansuptur.<sup>29</sup>

e. Ferra (ö. 207/822)'nin dediği gibi<sup>30</sup> kâf'in hafzi ile ملة kelimesi mansup olmuştur. İbarenin aslı ملة أبيكم إبراهيم şeklinde olur. Ukberî (ö.616/1219) de buna yakın bir ifadede bulunmuştur. Ona göre takdir şöyledir: "Allah dininizi babanız İbrahim'in dinî gibi kolay kıldı."<sup>31</sup> Meâllerimizin büyük bir kısmında tercih edilen mananın buna yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Semîn Halebî (ö.756/1355) bunlardan üçüncü şıkkı tercih etmiştir ki<sup>32</sup> Zemahşerî'nin de görüşüdür.<sup>33</sup>

Burada bir mana zenginliği gözükmemektedir. Suat Yıldırım, i'rab çeşitlerinden iğrayı seçerken diğerleri kâf manasını düşünerek mana vermişlerdir. Her birisi doğru ol-

23 İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ elfiyeti İbni Malik*, IV, 79.

24 Ebu'l-Beka, *el-Lübâb fî ilel'i'l-binâi ve'l-i'rab*, I, 459.

25 Bk. Hasan Basri Çantay, Süleyman Ateş, Komisyon.

26 Suat Yıldırım.

27 Halebî, Semîn, *age.*, VIII, 309.

28 Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 24.

29 İbn Atiyye, *age.*, X, 326.

30 Ferra, *Meâni'l-Kur'ân*, II, 231.

31 Ukberî, *et-Tibyân fî i'rab'i'l-Kur'ân*, II, 949.

32 Halebî, Semîn, *age.*, VIII, 310.

33 Zemahşerî, *age.*, III, 24.

makla birlikte, bir mana ile yetinilerek anlam daralmasına sebebiyet verildiğini düşünmekteyiz. Zira birçok tefsirde veya, veya denerek tercih yapılmadan bu farklı manalara yer verildiğini görmekteyiz.<sup>34</sup>

### 3.6 Fiillerin Zaman Bakımından Farklı Algılanması

Fiilî mazinin başında gelen قد, manayı şimdiki zaman çerçevesinde kuvvetlendirdiği gibi, gelecek zamana dair bir mana da taşıyabilmektedir.

Yüce Allah En'âm sûresi 94. ayette *ولقد جئتمونا قرادى كما خلقناكم أول مرة* bu-yurmaktadır.

Bu ayetin meâlini Suat Yıldırım "*Kıyamet günü de Hak Teâla şöyle buyuracaktır. İşte siz ilk yarattığımızda olduğunuz gibi çırl çıplak, teker teker huzurumuza geldiniz!*" şeklinde vermiştir. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin "*Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz*", Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay "*...bize birer birer geldiniz*", Ali Fikri Yavuz ise farklı olarak gelecek zamana işaret ederek "*...yapayalnız ve teker teker huzurumuza gelirsiniz*" manasını vermiştir.

H. Basri Çantay da her iki zamanı kullanma yönüne giderek i'rab açısından her iki mana ihtimalini vurgulayarak bu ayetin meâlinde şöyle demiştir: "*Andolsun, sizi ilk defa (doğumunuzda) yarattığımız gibi (ahiretde de) yapayalnız, teker teker (çırlçıplak) huzurumuza gelmişsinizdir (geleceksiniz).*"<sup>35</sup>

Semîn Halebî *لقد جئتمونا* ifadesinin zaman açısından hem geçmiş hem de gelecek zaman manası taşıyacağına dikkat çekmiş ve şöyle demiştir: "*جئتمونا* ifadesinde iki vecîh vardır:

Birincisi müstakbel manasıdır. Buna göre mana "*bize geleceksiniz*" şeklinde olur. Bu ise Nahl sûresinin 16/1.âyetindeki *أتى أمر الله* "*Allah'ın emri gelmiştir.*" cümlesinde olduğu gibi fiil, işin kesin bir sûrette olacağına işaret etmek için mazi sigasından gelmiştir.

İkincisi: Mazi olup bundan kastedilen kıyamet gününde kendilerine söylenecek söz hikaye edilmektedir. Buna göre söz edilen gün, kıyamet gününe nispetle mazi/geçmiş konumundadır.<sup>36</sup>

Her iki mana, aynı anda çeviriye yansıtılabilseydi anlam zenginliğini gösterme ve anlam daralmasını engelleme açısından daha doğru olurdu.

### 3.7 Bazı Âyetlerin Anlam Açısından Müstakil Olmayıp Başka Âyetlerle Bağlantılı Oluşu

Bilindiği gibi Kur'an, sûreler ve âyetlerden oluşmaktadır. Âyet, sûreler içinde bulunan ve bir terim olarak fasılalarla ayrılmış parçalara verilen addır. Ancak duraklarla

34 Bk. Ebus's-Suud, *İrşâdu'l-aklî's-selîm*, VI, 122; Alûsî, *Rûhu'l-meânî*, XVII, 210.

35 Hasan Basri Çantay.

36 Halebî, Semîn, *age.*, V, 44.

fasılalara ayrılmış bazı ayetler gramer yönünden müstakil bir cümle olmayıp bir öncekine bağlı olabilir. Zira bu durumlarda ayet ancak önceki ayet dikkate alındığında anlam yönünden tamam olmaktadır.

Bir ayetin bir önceki ayet ile bağlantısı varken sadece duraklar dikkate alınarak yapılan çevirilerin sebep olduğu anlam kaymalarına aşağıdaki örneği verebiliriz:

Yüce Allah Enfâl sûresinin 8/5. ayetinde *كما أخرجك ربك من بيتك بالحق وإن فريقا من المؤمنين لكارهون* "Onların baştan hoşlanmadıkları ganimet taksimine sonradan razı olmaları, Rabbinin seni evinden savaşa çıkarmasını istemedikleri halde bunun hak olması gibidir." buyurmaktadır.

Bu ayete çevirilerinde A. Davudoğlu "Nasıl ki, Rabbin seni hak uğrunda evinden çıkardı.", Y. Nuri Öztürk "Bildğin gibi, Rabbin seni hak uğruna, öz yurdundan çıkarmıştı" anlamını vermiştir. Görüldüğü gibi benzetmenin varlığına işaret eden *ك* "kâf" in manası verilmemiştir.

Âyet metninde geçen *كما أخرجك ربك من بيتك بالحق* tabiri, i'rab yönüne bakılarak bir önceki veya sonraki ayetle olan bağlantısı dikkate alınmadan farklı bir sûrette tercüme edilmeye çalışılınca, ister istemez Türkçe'de tuhaf bir anlam ortaya çıkmıştır. Oysa hemen hemen her tefsirde, ayetin anlamı, gâyet sarih bir biçimde izah edilmiş ve bu eserlerde, *كما أخرجك ربك من بيتك بالحق* ifadesi için siyak ve sibaka uygun olarak Türkçe'de farklı biçimlerde ifade edilebilecek alternatifler sıralanmıştır.

Birçok meâlde, harf-i cerin bir müteallak olduğu kaidesi gözardı edilerek buradaki *كما* ifadesine *ك* harf-i cerin önceki veya sonraki ayetle bağlantısı zikredilmeden mana verilmiştir. Zira *كما* nın her ne kadar ayet başlangıcı olsa da duraktan önceki veya sonraki kısım ile irtibat sağladığına dair çeşitli yorumlar vardır.

Nitekim İbn Kesîr *كما أخرجك ربك من بيتك بالحق* ayetinin başındaki benzetme edatı olan kâf harfinin icra ettiği fonksiyon hakkında müfessirlerin ihtilâf ettiklerini nakletmiştir.

Âyetin manasıyla ilgili İbn Kesîr'in naklettiği manalardan birkaçını burada zikrelim:

"Nasıl Rabbin seni, müminlerden bir grubun hoşlanmamalarına rağmen evinden hak uğruna çıkarmışsa, aynı şekilde onlar da savaştan da hoşlanmıyorlardı."

Mücâhid *كما* lafzına şöyle mana vermiştir: "Rabbin seni evinden nasıl hak uğruna çıkarmışsa onlar aynı şekilde hak husûsunda seninle mücâdele ediyorlardı."

Bazıları da şöyle demektedir: "Müminlerden bir kısmının hoşlanmamasına rağmen Hak uğruna Rabbin seni evinden çıkardığında seninle tartıştıkları gibi, hak husûsunda da seninle tartışıyorlardı."<sup>37</sup>

Suyûtî, *İtcan'*ında zikri geçen ayetin i'rabıyla ilgili şöyle der: Bu ayetin i'rabında

37 İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ânî'l-azîm*, II, 86.

en makul olan, mecruru ile birlikte kâf (كما), mahzuf mübtedanın haberi olmasıdır. Bu durumda ayetin manası; "Savaşa karşı isteksiz olduklarını gördükten sonra, teşvik için kendilerine bolca ganimet vaat etmen, savaşı istememelerine rağmen onları savaşa sevk etmen gibidir" şeklindedir.<sup>38</sup>

Fahrettin Râzî, kendi tercihi de belirterek ayetle ilgili şu yorumların olduğunu söylemiştir:

Bil ki, كما أخرجك ربك من بيتك بالحق " buyruğu, herhangi bir şeyin, bu çıkarmak filine benzetildiğini göstermektedir, işte bu sebeple alimler bu hususta şu izahları ileri sürmüşlerdir:

a) Hz. Peygamber (s.a.v) Bedir Günü savaşa çıkınca, Ashabın bir kısmı çeşitli sebeplerden dolayı, bu savaşı hoş karşılamamışlardı. Binânaleyh Cenâb-ı Hak, "De ki: "(Bu) *ganimetler Allah'ın ve Resûlünündür*"<sup>39</sup> buyurunca, kelamın takdiri şöyle olur: "Onlar başlangıçta razı olmasalar da, enfal (ganimetler) hakkındaki taksimata razı olmaları önce razı olmadıkları halde Rabbinin seni evinden çıkarma durumu gibidir. Bu izah, bu konuda zikredilen izahların en güzelidir.

b) Takdir, "Hoş görmemelerine rağmen, Allah'ın seni, savaşa çıkarma ile ilgili hükmü sabit olduğu gibi yine hoş görmedikleri halde "enfâl"in Allah'a ait olduğu hükmü de sabit olmuştur" şeklinde olur.

c) Cenâb-ı Hak, "İşte onlar, gerçek mü'minlerin ta kendileridir" buyurunca, takdir, Allah'ın savaşı için seni evinden çıkarma ile ilgili hükmü hak olduğu gibi, onların mümin oldukları hususundaki hükmü de haktır, gerçektir" şeklinde olur.

d) Kisâî, bu ifadenin başındaki kâf harfinin, Hak Teâlâ'nın bundan sonra gelen, "Seninle mücadele ediyorlardı..." ifadesine taalluk ettiğini; ifadenin takdirinin ise, "Bir grup müminin hoş görmemesine rağmen, Rabbin seni isabetli olarak evinden çıkardığı gibi, işte aynı şekilde, onlar savaşmayı istemiyor ve bu konuda seninle mücadele ediyorlar." şeklinde olduğunu söylemiştir.<sup>40</sup>

Elmalılı, ganimetlerin dağılımının Hz. Peygamber'in yaptığı şekildeki haklılığını, itirazlara rağmen Bedir savaşına ilk çıkıştaki haklılığa benzetererek şöyle demiştir: "Bu hâl, bu enfâl meselesindeki vaziyet neye benzer bilir misiniz? Ya Muhammed, كما أخرجك ربك من بيتك بالحق Bu hâl o gibidir ki Rabbinin seni yatağından hak sebebiyle çıkarmıştı -yani nitekim Rabbin seni, Medine'deki hanenden Bedr'e sevk ettiği hurûc hareketini emir eylediği zaman muhik ve muhakkak bir sebeple çıkarmıştı وإن فريقا من المؤمنين لكارهون o sıra da ise bu mü'minlerin bir kısmı muhakkak gönülsüzdüler.- Harbi arzu eder bir vaziyette değildiler."<sup>41</sup>

Bu örnekte görüldüğü üzere birden fazla takdir ayete farklı manalar kazandırmak-

38 Suyûtî, *age.*, II, 262.

39 Enfâl, 8/1.

40 Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XV, 129.

41 Elmalılı, M. Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*, IV, 2368.

tadır. Bununla birlikte örnekte olduğu gibi mana verirken ayet duraklarını ölçü almak-  
tan kaynaklanan anlam bozuklukları için meâllerden birçok örnekler verilebilirse de  
maksadın hasıl olduğu düşüncesiyle başka örneğe gerek görmüyoruz.

#### 4. Te'kidlerin Meâle Yansıtılması

Kur'an'da te'kid/manayı kuvvetlendirmek için çeşitli ifade türleri bulunmaktadır.  
Kur'an-ı Kerîm'in bu üslûbu, kendine has bir tarzda Arap dilinin özelliklerini bütün  
yönleriyle hatta fazlasıyla taşımaktadır. Binaenaleyh, çevirilerde, Kur'an-ı Kerîm'in bu  
hususiyeti dikkate alınmalı ve her te'kidin anlama etkisi gözönünde tutularak çeviri ya-  
pılmalıdır.

Şimdi de Kur'an'daki bazı te'kidlerin meâllere ne ölçüde yansıdığını çeşitli başlık-  
lar altında örneklerle açıklamaya çalışalım:

##### 4.1 Âyetlerin sonunda inne ( إِنَّ ) ile yapılan te'kidler

Hicr: 15/45 إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ

"Mutlaka Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınan takvâ sahipleri,  
cennetlerde ve pınar başlarında olacaklardır."

Meâllerin büyük çoğunluğu te'kid manasını yansıtırken birkaç tanesinde bunun  
ihmal edildiğini görmekteyiz. Halbuki bu te'kidle beraber dinleyenin güzel amellere  
teşviki amaçlanmaktadır. Eğer burada te'kid anlamı vurgulanmazsa bu teşvik tam ola-  
rak gerçekleştirilmemiş olur. Onun içindir ki, Hasan Basri Çantay ve Ömer Nasuhi Bil-  
men buradaki te'kidi "*muhakkak*"; H. Altuntaş-M. Şahin "*Şüphesiz*"; Elmalılı Hamdi  
Yazır, A. Davudoğlu ve A. fikri Yavuz "*Elbette*", Ali Bulaç da "*Gerçekten*" kelimeleri-  
le ifade etmişlerdir. Diğerleri ise aşağıdaki örneklerde olduğu gibi ayette önemli bir an-  
lam daralması sayılacak şekilde bu anlamı meâllere yansıtmamışlardır.

- "*(Şeytana uymaktan, küfür ve isyandan) korunanlar ise cennetlerde, pınar baş-  
larındadırlar.*" (Süleyman Ateş)

- "*Şeytana uymaktan korunan muttakiler ise cennetlerde ve pınar başlarındadırlar.*" (Suat Yıldırım)

- "*Allah'a karşı gelmekten sakınanlar ise, cennetlerde, pınar başlarındadırlar.*" (H.  
Atay-Y. Kutluay)

- "*Sakınılması gereken şeylerden sakınanlar ise cennetlerde pınarlar içindedir*"  
(Yaşar Nuri Öztürk)

- "*Allah'a karşı sorumluluk bilinci taşıyan kimseler ise, onlar (kendilerini) hasbahçe-  
ler içinde gözelerin, kaynakların başında (bulacaklar).*" (M. Esed)

##### 4.2 Lâm ile Yapılan Te'kidler

Bazı ayetlerin başında mahzûf kasemin cevabı konumunda lâm gelmektedir. Do-

layısıyla böyle yerlerde yeminin varlığı manaya yansıtılmalıdır. Meseleyi iki örnekle anlamaya çalışalım:

#### Bakara: 2/155

ولنبلونكم بشئ من الخوف والجوع ونقص من الاموال والانسف والثمرات

"*Andolsun ki biz sizi biraz korku, biraz açlık ve bir parça mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz.*"

Bu ayetin meâlinde hemen hemen bütün meâl sahipleri, mahzûf bir kasemin/yeminin varlığını dikkate alarak çevirilerinde "*andolsun*", "*yemin olsun*" ve "*vallahi*" ifadelerine yer vermişlerdir.<sup>42</sup>

#### Maide: 5/82

لتجدن أشد الناس عداوة للذين آمنوا اليهود والذين أشركوا

"*Andolsun ki sen, iman edenlere düşmanlık bakımından insanların en şiddetlisi olarak Yahudilerle müşrikleri bulursun/bulacaksın.*"

İ'rab açısından buradaki lâm yukarıda olduğu gibi mahzûf kasemin/yeminin cevabı konumundadır. Bu ayetle ilgili olarak meâllerin bir kısmında, "*Andolsun ki*", "*Kasem olsun ki*"<sup>43</sup> ifadesi kullanılarak mahzûfun varlığına dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte birçok meâlde ise "*İnsanlar içerisinde, inananlara en yaman düşman olarak Yahudileri ve (Allah'a) ortak koşanları bulursun.*"<sup>44</sup> manası verilerek bu anlam ihmal edilmiştir.

Kurtubî<sup>45</sup> ve Semîn Halebî<sup>46</sup> buradaki lâm'ın kasem lâmı olduğunu belirtmiştir. Âyetteki lâm, mahzûf kasem'in cevabı konumundadır. Nûn da te'kid nûnu olarak şimdiki zamanla gelecek zamanı ayırt etmek için olup mana şöyle olur: "*Andolsun ki sen onları..... bulacaksın.*"<sup>47</sup>

Bu lâm bazen şart edatının önünde de gelir. Şart yerine, cevabın, kendisinden önce geçen yemine bina edildiğini bildirir. Bu lâma "*lâmu'l-muvattie*" (اللام الموطئة) "*yemine cevap zemini hazırlayan lâm*" adı verilmektedir.<sup>48</sup> Bunu bir örnekle şöyle açıklayabiliriz:

#### Haşr: 59/12

لئن أخرجوا لا يخرجون معهم

42 Bk. Hasan Basri Çantay, Komisyon, Ömer Nasuhi Bilmen, Süleyman Ateş, Suat Yıldırım, Ali Bulaç, Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, Ahmed Davudoğlu.

43 Kasemin varlığın çevirilerine yansıtanlar: Hasan Basri Çantay, Ali Fikri Yavuz, Ömer Nasuhi Bilmen Ahmed Davudoğlu, Ali Bulaç.

44 Kasemin varlığını çevirilerine yansıtmayanlar: Yaşar Nuri Öztürk, Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, Süleyman Ateş, Suat Yıldırım.

45 Kurtubî, *age.*, VI, 255.

46 Halebî, Semîn, *age.*, IV, 387.

47 Zeccac, *age.*, II, 199.

48 Bk. İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, I, 310; Zerkeşî, *age.*, IV, 338; Suyûtî, *age.*, II, 227.

**"Andolsun, (yurtlarından) çıkarılacak olurlarsa onlarla birlikte çıkmazlar."**

Hemen hemen bütün meâller kasem manasını meâline yansıtıran Yaşar Nuri Öztürk **"Eğer çıkarılsalar onlarla beraber çıkmazlar."**,<sup>49</sup> çevirisini yaparak, Suat Yıldırım da<sup>50</sup> **"Çünkü, o Yahudiler yurtlarından çıkarılırsa, bu münafıklar onlarla beraber çıkmazlar."** tarzındaki meâliyle yeminin varlığını manaya aksettirmemişlerdir.

#### 4.3 Zamir-i Fasil İle Mananın Te'kid Edilmesi

Fasil zamirinin i'rabi olmayıp devamlı surette merfûdur. İsim cümlesini sıfat tamlamasından ayırtedeabilmek için, mübteda ile haber arasına getirilir. Zira, isim cümlesini görünüş itibariyle sıfat tamlamasından ayıran husus, mübtedanın ma'rife haberin de nekre olmasıdır. Ama her ikisinin de ma'rife olması hâlinde sıfat tamlaması ile isim cümlesini ayırt etmek zorlaşır. Zamir-i fasıl, bu görevi yanı sıra bir nevi te'kid (pekiştirme) görevi de yapar.

Suyûtî, cümlede bulunan bu fasıl zamirinin üç ayrı görevi bulunduğuna şöyle dikkat çekmiştir:

a. Kendisinden sonraki kelimenin haber olduğunu bildirir.

b. Kendisinden sonra gelen ifadenin manasını kuvvetlendirir. Kûfe uleması buna, "temel unsur" manasına دَعَامَة adını vermişlerdir. Zira bunun zikredilmesiyle anlam kuvvetlenir.

c. İhtisas ifade eder.<sup>51</sup>

Tespit edebildiğim kadarıyla meâllerimizde fasıl zamirlerinin ifade ettiği anlam, birçok meâl sahipleri tarafından ihmal edilmiştir. Şimdi de buna birkaç örnek verelim:

#### Bakara: 2/37

إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

**"Çünkü tevbeyle en çok kabul eden, asıl esirgeyen sadece odur."**

Meâl sahiplerinden H. Basri Çantay ve A. Fikri Yavuz, bu ayetteki manayı kuvvetlendiren fasıl zamirinin manasını **"asıl"**; M. Esed **"yalnız"** sözcükleriyle; Y. Nuri Öztürk ise te'kide dikkat çekecek şekilde **"Gerçekten de O, evet O"** ifadesiyle manaya yansıtıran, diğerleri bu manayı meâllerine yansıtmamışlardır.<sup>52</sup> Birçoğu ayeti **"Şüphesiz O, tevbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır."** tarzında meâllendirmişlerdir.

49 Yaşar Nuri Öztürk.

50 Suat Yıldırım.

51 Suyûtî, age., II, 286.

52 Fasil zamirinin manasının bulunmadığı meâller için bkz: Komisyon, Süleyman Ateş, Suat Yıldırım, Ali Bulaç, Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, Ahmed Davudoğlu, Ahmet Tekin, Mehmet Çakır.

**Burûc: 85/13**

إِنَّهُ هُوَ يَبْدِئُ وَيَعِيدُ

"Çünkü O, ilkin var edenin de, sonradan yeniden diriltilip kendisine döndürecek olanın da *tâ kendisidir*."<sup>53</sup>

Baktığımız diğer meâllerde<sup>54</sup> zamir-i faslın manasını yansıtan bir işaret görmemekteyiz. Ancak M. Esed, zamir-i faslın manasını meâline "*O'dur (insanı) yoktan var eden ve sonra yeniden hayata getiren*." şeklinde yansıtmıştır.

Eğer bazı meâllerde olduğu gibi "*İlkin var eden, sonra geri çevirip yeniden yaratan O'dur*" denerek vurgu yapılmadan yetinilirse manayı kuvvetlendirmek için gelen *هو* fasıl zamiri ifade edilmemiş olmaktadır. Bu durumda Kur'an'ın bazı inceliklerini anlamak isteyenler için meâllerin birçok konuda yetersiz kaldığı iddiası da haklılık kazanacaktır. Yukarıda da görüldüğü gibi H. Basri Çantay, ayetteki *هو* zamiri faslının anlamını meâline "*tâ kendisidir*" diyerek en iyi şekilde yansıtmıştır.

**Sâffât: 37/77**

وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ

"Biz *sadece* Nuh'un soyunu kalıcı kıldık."

Bu ayetin çevirisi için meâllere baktığımızda birçoğu çeşitli ifadelerle fasıl zamirinin manasını aksettirirken, M. Esed "*Soyunu (yeryüzünde) kalıcı yaptık*"; Ali Fikri Yavuz "*Hem (Nuh'un kıyamete kadar) zürriyetini bakî kalanlar kıldık*"; Halil Altuntaş-M. Şahin "*Onun neslini yeryüzünde kalanlar kıldık*." çevirileriyle bu manayı meâllerine yansıtmamışlardır.

Yine Kur'an'da çok kere mübteda olan ism-i işaret ile haberi arasında manayı kuvvetlendirmek için fasıl zamiri gelir. Böyle yerlerde zikredilen fasıl zamirinin i'rabtan mahalli olmaz. Kendisinden sonra gelen kelimenin sıfat olmayıp haber olduğunu vurgulamak üzere geldiği de söylenmektedir.<sup>55</sup> Meâllerden bir örnek zikrederek bu noktadaki anlam problemine dikkat çekmiş olalım:

**Bakara: 2/5**

أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Ve kurtuluşa erenler de *ancak* onlardır."<sup>56</sup>

Bu cümledeki fasıl zamirini manaya aksettirmek isteyenler "*Asıl muradlarına kavuşanlar da işte onlar*."<sup>57</sup>, "*Felâh bulanlar da *ancak* onlardır*."<sup>58</sup>, "*İşte bunlardır *gerçek**

53 Hasan Basri Çantay.

54 Fasıl zamirinin manasının bulunmadığı meâller için bk. Komisyon, Süleyman Ateş, Suat Yıldırım, Ali Bulaç, Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, Ahmed Davudoğlu, Ahmet Tekin, Mehmet Çakır.

55 Hemedanî, *age.*, I, 207.

56 Komisyon.

57 Hasan Basri Çantay.

58 Ömer Nasuhi Bilmen.

**anlamda kurtuluşu bulanlar.”<sup>59</sup>** diyerek mana vermişlerdir. Suat Yıldırım da bu anlamı vurgulayacak şekilde **“Ve işte bunlardır felah bulanlar.”<sup>60</sup>** manasını vermiştir.

Bu manayı yansıtmayanların bir kısmı ise **“Ve kurtuluşa erenler bunlardır.”<sup>61</sup>**, **“Ve saadete erişenler bunlardır.”<sup>62</sup>** demişlerdir.

Bu ayeti incelediğimiz meâllerde manayı pekiştiren zamir-i faslın anlamını çevirilerine aksettirmek isteyenler **“asıl, ancak, elbette, gerçek anlamda”** ifadelerini kullanmışlardır.

#### 4.4 Nefiy Edatından Sonra Gelen Harf-i cerin Manayı Kuvvetlendirmesi

Arapça’da harf-i cerler, birlikte kullanıldıkları kelimelerin anlamını ciddi bir şekilde etkilemekte, harf-i cerle cümlelerin anlamı kuvvetlenmektedir. Ancak birçok meâlde bu anlam vurgusu görülmemektedir.

Bilindiği gibi her harficer’in bir müteallak’ı vardır. Bu ise mananın tam olarak yansımaları açısından büyük önem arz etmektedir.

Kur’ân mûciz bir Kitaptır; onda zikredilen tüm ifadeler yerli yerinde kullanılmıştır. Hiçbir harf kullanıldığı yerde fazla değildir. Bilakis Kur’an’ın ifadeleri, daha uygunu bulunmayacak şekilde seçilmiş ve manayı en güzel ifade eden bir tertip ile dizilmiştir.

Şayet harf-i cerlerin manasını aktarmayacaksa Kur’an’ı tedebbür eden bunu nasıl yapacak? Bu durumda eğer mana aynı ise Hz. Peygamber Buharî ve diğer hadis kitaplarında gelen rivayetlerde niçin ما أنا قارئ yerine ما أنا بقارئ dedi. Şimdi bu iki ifade de hiç mi farklılık yok? İkisinin aynı manaya geldiğini söylemek Arap dilinin özelliklerini gözardı etmek olmaz mı? Halbuki Hz. Peygamber nefiy edatı olan Mâ’dan sonra قارئ yerine بقارئ ifadesini seçerken manayı kuvvetlendirerek kendisinin hiç okuma bilmediğini vurgulamak istemiştir.

Hemen hemen bütün meâllerde nefiy edatından sonra gelen harf-i cerin manası **وما هم بمؤمنين** ayetinde<sup>63</sup> yansıtılmadan **“Halbuki onlar inanıcı (insanlar) değildir.”<sup>64</sup>**, **“Halbuki inanmış değillerdir.”<sup>65</sup>**, **“Ama onlar inanmış değillerdir.”<sup>66</sup>**, **“İnanmadıkları halde.”<sup>67</sup>**, **“Oysa iman etmemişlerdir.”<sup>68</sup>**, **“Oysa inanmamışlardır.”<sup>69</sup>**, **“İnsanlardan,**

59 Yaşar Nuri Öztürk.

60 Suat Yıldırım.

61 Ali Bulaç.

62 Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay.

63 Bakara, 2/8.

64 H. Basri Çantay.

65 A. Davudoğlu.

66 Y. Nuri Öztürk.

67 Ali Özek Başkanlığındaki Komisyon.

68 Suat Yıldırım.

69 S. Ateş.

*inanmadıkları halde.*"<sup>70</sup> şeklinde meâl edilmiştir. Halbuki وما هم بمؤمنين cümlesinin M. Esed'in meâlinde geldiği gibi<sup>71</sup> kaideye uygun olarak manası "*Gerçekte inanmadıkları halde.*" şeklinde olmalıydı. Görüldüğü gibi nefiy edatından sonra gelen harf-i cerin manayı kuvvetlendirdiği kuralı birçok meâl sahibi tarafından ihmal edilerek meâl yapılmıştır.

Ner'îl sûresinin 27/93. ayetinde وما ريك بفافل عما تعملون cümlesi hemen hemen bütün meâllerde "*Rabbin yaptıklarınızdan habersiz değildir.*" şeklinde çevrilmiştir. Burada da meâl sahiplerinin *ba* harf-i cerinin manasını dikkate almadıkları görülmektedir.

Yine M. Esed "*Ve Rabbin yaptıklarınızdan asla gâfil değildir*" diyerek ayete uygun bir mana vermiştir. Eğer bu "*asla*" veya benzeri karşılığı meâle aktarmayacak olursak o zaman *ba* harf-i cerinin manasını nasıl yansıtabiliriz.

Bununla birlikte M. Esed'in zaman zaman harf-i cerlerin varlığını görmezlikten geldiği de bir gerçektir. Zira Bakara sûresinin 2/74. ayetinin sonunda gelen وما الله بعملون cümlesini "*Allah, yaptıklarınızdan gafil değildir.*" şeklinde çevirmiş, böylece meâlinin bu konudaki tutarlılığının devamlı olmadığını söyleyebiliriz. Elmalı ise Bakara sûresinin 2/74. ayetinin sonunda gelen bu cümleye kaideye uygun olarak "*Ve fakat Allah sizin yaptıklarınızdan asla gafil değildir.*" manasını vermiştir.<sup>72</sup>

Yine Nûr sûresinin 24/47. ayetinde nefiy edatı ما dan sonra harficer gelerek وما أولئك بالمؤمنين buyurulmuştur.

Komisyon bu cümle için "*Bunlar inanmış değildirler.*", Suat Yıldırım "*İşte bunlar mümin değildirler.*", Y. Nuri Öztürk "*Bunlar, inanmış insanlar değildir*", H. Basri Çantay "*Bunlar mü'min adamlar değildir*" manalarını vermişlerdir. M. Esed ise kaideye uygun bir şekilde "*İşte böyleleri hiçbir zaman (gerçek) müminler değildirler.*" manasını vermiştir.

A'raf sûresinin 7/132. âyetinde فما نحن لك بمؤمنين "*Sana kesinlikle inanmayacağız.*" buyrulmaktadır. Bu verdiğimiz mananın bir benzerini "*Asla sana inanacak değiliz, biz.*" şeklinde A. Fikri Yavuz'un meâlinde bulmaktayız. Buradaki te'kid manasını yansıtmak biçimde Suat Yıldırım da "*İmkânı yok, sana inanacak değiliz.*" anlamını vermiştir.

Aynı ayete M. Esed'in "*sana inanmayacağız!*" manasını vererek, yukarıdakini aksine harf-i cerin te'kid manasını burada ihmal ettiği görülmektedir.

Bu örneklerden anlaşılacağı üzere, nefiy edatından sonra gelen harf-i cerin manayı kuvvetlendirdiğini, bunun karşılığı olarak da "*asla*" veya "*kesinlikle*" gibi manaların verilmesinin uygun olacağı kanaatini taşımaktayız.

70 H. Altuntaş-M. Şahin, H. Atay-Y. Kutluay.

71 M. Esed.

72 Elmalı, *age.*, I, 389.

#### 4.4.1 Nefiy Edatından Sonraki Kâne ile Harf-i cerin Manayı Kuvvetlendirmesi

Nefiy edatından sonra harf-i cerle gelen كان "Kâne", mananın olumsuzluğuna pekiştirir.<sup>73</sup> Meâllerde bazen bu durumdaki كان nin konumuna göre mananın verildiğini, bazen de aynı meâller tarafından bunun nazar-ı dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu da meâllerimizde anlam daralmasına sebep olmaktadır. Zira ayetin içerdiği te'kid manası ortadan kalkmış olmaktadır. Meâllerimizden vereceğimiz birkaç örnekle meselenin önemini açıklığa kavuşturmaya çalışalım:

##### Bakara: 2/143

وما كان الله ليضيع إيمانكم

"Allah imanınızı *asla* zayi edecek değildir."

Meâllerimize baktığımızda; bunlardan Ali Özek başkanlığındaki Komisyon, bu ayetteki olumsuzluk manasının te'kidini "*asla*", M. Esed "*kesinlikle*", Ömer Nasuhi Bilmen "*elbette*" sözcükleriyle meâllerine yansıtmışlardır. Bu üç meâlin dışında kalan diğer meâllerde<sup>74</sup> bu mananın varlığına rastlayamadık.

##### Tevbe: 9/115

وما كان الله ليضل قوما بعد إذ هداهم حتى يبين لهم ما يتقون

"Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra, nelerden sakınacaklarını kendilerine açıklamadan, onları *asla* sapıklıkla sorumlu tutmaz."

Bu ayetle ilgili meâllere müracaat ettiğimizde; bunlardan M. Esed, bu ayetteki olumsuzluk manasının te'kidini "*asla*" ifadesiyle meâline yansıtmıştır.<sup>75</sup> Diğer meâllerde ise<sup>76</sup> bu mananın yansıtılmadığını görmekteyiz.

##### Hûd: 11/117

وما كان ربك ليهلك القرى بظلم وأهلها مصلحون

"Rabbin halkı, (birbirlerine karşı) dürüst hareket eden, hem kendi nefislerini, hem de birbirilerini düzeltmeye çalışan diyarları, haksız yere *asla* helâk etmez."

Meâl sahiplerinden Ali Fikri Yavuz, Suat Yıldırım ve M. Esed, bu ayetteki olumsuzluk manasının te'kidini "*asla*" ifadesiyle meâllerine yansıtmışlardır. Bu üç meâlin dışında kalan diğer meâllerde ise<sup>77</sup> bu mananın gözardı edildiğini müşahade etmekteyiz.

73 Mursî, Seyyid, *Fethu'r-rahman fi edevâtî't-tefsîr*, I, 282; Alûsî, age., II, 7.

74 Te'kid manasının bulunmadığı meâller için bk. Hasan Basri Çantay, Süleyman Ateş, Suat Yıldırım, Ali Bulaç, Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Ali Fikri Yavuz, Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, Yaşar Nuri Öztürk, Ahmed Davudoğlu, Ahmet Tekin, Mehmet Çakır.

75 M. Esed, *Kur'an Mesajı, meâl-Tefsir*, I, 383.

76 Te'kid manasının bulunmadığı meâller için bk. Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen, Süleyman Ateş, Komisyon, Suat Yıldırım, Ali Bulaç, Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Ali Fikri Yavuz, Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, Yaşar Nuri Öztürk, Ahmed Davudoğlu, Ahmet Tekin, Mehmet Çakır.

77 Te'kid manasının bulunmadığı meâller için bk. Hasan Basri Çantay, Süleyman Ateş, Ali Bulaç, Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, Yaşar Nuri Öztürk, Ahmed Davudoğlu, Ahmet Tekin, Mehmet Çakır.

### 5. Âyetlerdeki Mecâzî Anlatımın Meâllaere Aktarımı

Bazı ifadelerin mecazî yönleri ihmal edilerek taşıyabilecekleri muhtemel anlam değişikliği bazı meâllerde dikkate alınmamıştır. İ'rabın sahih olmasına riâyet etse bile kişi edebî sanatın inceliğine dikkat etmezse hataya düşmüş olur.<sup>78</sup> İki örnekle konuya ışık tutmaya çalışalım:

Hûd: 11/87

إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ

Burada aslında bir *istihza* manası bulunmaktadır. Bu manaya Ali Fikri Yavuz dikkati çekmiş *"Doğrusu sen, yumuşak huylusun, çok akıllısın. (maşallah.. diyerek alay ettiler)."* Suat Yıldırım da aynı şekilde *"Aferin, amma da akıllı, uslu bir adamsın ha!"* demiştir. Diğer meâllerde bu ince farkı görememekteyiz.

Al-i İmrân: 3/21

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

*"Onlara acı bir azabı (alaylı bir şekilde) haber ver!"*

Meâllerde mana *"Onlara acı bir azabı haber ver!"* tarzında veya buna yakın şekillerde sunulmaktadır. Ancak burada *istihza/alay*, meâllere yansıtılmamakta hatta bir çoğunda mana *"Onlara acı bir azabı müjdele."*<sup>79</sup> şeklinde gelmiştir.

"Müjdele" ifadesi bu ve benzeri yerlerde ancak Arap toplumu için anlamlı olabilecek bir vakia iken, meâllerde bu, zahiri olarak olduğu gibi yansıtılmıştır. Emir sigasının Arapça'da taşıdığı diğer mecazî anlamlarla hiçbir münasebet kurulmadan aynen tercüme edilmiştir. Dolayısıyla ifadenin sadece lâfız yönü ele alınarak çeviri yapıldığından Türkçe açısından hiç de hoş olmayan bir ifade ortaya çıkmıştır. Zira müjdelenecek şey herhalde azap olmamalıdır. İnsanı sevindiren bir şey olmalıdır. Burada فَبَشِّرْ kelimelerinin Arap dilinde *"müjdele"* anlamına geldiği inkâr ediliyor değildir. Ancak bu kelime Arapça'da *mecazî* anlamıyla, yani *"istihza ve alay"* anlamına kullanılırken, *"müjdele"* kelimesi Türkçe'de böyle *mecazî* bir anlama sahip değildir. Ancak *istihzayı* yansıtabilecekse en azından *"müjdele (!)"* şeklinde bir ifade tarzının kullanılması gerektiğini düşünmekteyiz. Yoksa فَبَشِّرْ ifadesinin *"olduğu gibi"* Türkçe'ye aktarılması bir anlam hatasına sebep olmaktadır.

### Genel Bir Değerlendirme

İ'rab zenginliği Kur'an-ı Kerîm'e yorum zenginliği kazandıran önemli bir unsurdur. Meâllerde bu zenginliğin ihmal edilmesinden kaynaklanan anlam kaymalarını bir sorun olarak ele aldık ve meydana gelen anlam farklılıklarını ve zaman zaman da anlam daralmalarını örneklerle belirtmeye çalıştık. Kur'an'da i'raba dayalı anlam değişik-

<sup>78</sup> Suyûtî, *age.*, II, 261.

<sup>79</sup> Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen, Süleyman Ateş, Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay. Yaşar Nuri de *"müjdele"* yerine aynı manaya gelen *"muştula"* sözcüğünü kullanmıştır.

liklerinin bir gerçek olduğunu ve bunun Kur'an'ın mesajını anlamadaki rolünü vurgulamayı amaçladık. Bazı örneklerden hareketle meâllerimizde i'rab dayalı anlam daralma ve kayma sorununu gündeme getirmek ve ilim erbabının dikkatlerini bu noktaya çekmek istedik.

Bununla birlikte verilen örneklerde dikkat edilen en önemli husus, i'rab açısından sadece Arapça ibarelerin doğru anlaşılıp anlaşılmaması meselesi olmamış, ayrıca bu ibarelerin Türkçe'deki karşılıklarının seçiminde ne derece isabet edilip edilmediği de tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Cümlede kelimenin manasını belirleyen en önemli etkenlerden bir tanesi şüphe-siz i'rabın ta kendisidir. Bu çalışmanın sonunda leâlle (لعل) gibi bazı edatların cümlede değişik anlamlar taşıdığı gerçeğinden anlıyoruz ki; irabın rolü olmakla birlikte manayı, kelimenin bulunduğu yer ve söylendiği şartların belirlediği sözü, son derece önemli olup yabana atılmamalıdır. Zira لعل hem ta'lil, hem de tereccî manalarına geldiği bilinmektedir.

Kur'an'ın mana açısından en beliğ ve en kuvvetli anlatımlarından birini teşkil eden nefiy edatından sonraki harf-i cerli ifade tarzı, zikrettiğimiz örneklerde görüldüğü gibi, birçok meâl sahibi tarafından tercümeyle aksettirilmeden verildiği için bu ifadenin bütün vurgusu bazı meâllerde zayi olmuştur.

Bazen i'rab dayalı anlamları kavrama ve muhakeme gücü, kişiden kişiye farklı olacağından Kur'an'ı anlayış ve yorumları da farklı olmaktadır. Farklı i'rabları belirterek, ifade ettikleri anlamları, ayetin siyak ve sibakına göre değerlendirmeler yaparak tercihleri titizlikle ve cesaretle belirtmek gerekmektedir.

Bir kere daha vurgulamak gerekirse meâl sahiplerinin i'rab inceliklerine en üst düzeyde dikkat etmeleri zaruridir. Zira i'rabın incelikleri ve farklılıkları gözardı edildiği için hatalar meydana gelmektedir. Bu yüzden i'rabın etkisinin bulunduğu yerlerde hataların azaltılması için meâl sahibi, i'rab noktasında uyulması gereken kurallara riâyet etmeli, meâlinin ön sözünde hatadan hâli olmadığını itiraftan kaçınmamalı, hatasız ve eksiksiz çeviri iddialarını bir tarafa bırakarak, i'rabın gerektirdiği diğer anlam çeşitlerini biraz uzun da olsa, anlam karışıklığına yol açmadan vermelidir.

Bu çalışma sonunda tespit edebildiğim kadarıyla Arapça'nın zengin doğasına uygun olarak i'rab farklılıklarının yarattığı mana farklılıkları meâllerde dikkate alınmamakta, bu nedenle Kur'an metni gereği gibi aktarılamamaktadır. I'rabla ilgili yaygın bazı hataların anlam kaymasına bazen de anlam daralmasına sebep olmasına rağmen bu hatalar meâllerde aktarıla gelmiştir. Bazen harf-i cerlere bağlı olarak verilen anlamların aktarımının Türkçe ifadeleri ağırlaştırdığından dolayı terk edilmesi gerektiği söylenmekte ise de bu geçerli bir mazeret değildir.

Yine bu çalışmamızda görüldüğü üzere Kur'an meâli yapanlar, manayı etkileyecek i'rab inceliklerini yer yer gözönünde tutarak ayetlerin anlamlarını vermişler, ancak bazen buna hiç dikkat etmemişler, bazen de birden fazla ihtimal taşıyan i'rab çeşitle-

rinden birini tercih etmişlerdir. Bu tercihleri yaparlarken, parantez içinde veya dipnotta farklı i'rabı işaret etmediklerinden, bazen anlam daralmasına bazen de anlam kaymasına sebep olmaktadır. Bunun için meâllerde ayetlerin i'rab farklılıklarından dolayı genişleyen anlam alanı mümkünse aynı cümlede, birbirine mezcedilerek verilmesi daha uygun olacaktır. Ayetlere yeni ve değişik bir yorum sağlayacak i'rab inceliklerinin ve varsa i'rab farklılıklarının mutlaka gözönünde bulundurulması gerekmektedir. Eğer ayetteki anlamı etkileyecek i'rab farklılığını dikkate almadan, tercihen meâl yapıyorsa, buna da mutlaka dipnotta işaret edilmelidir. I'rabın uzak ihtimallerinden, zayıf vecihlerinden kaçınılmalı, yakın, kuvvetli ve fasih manalara bağlı kalınmalıdır.

## **BİBLİYOGRAFYA :**

- Ali Özek ve arkadaşları, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Meâli*, Medine baskısı, ts. Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, D.İ.B.Y, Ankara 2001.
- Alûsî, Şihâbuddin, *Rûhu'l-maânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-azîm ve's seb'î'l-mesânî*, Daru'l-fikr, Beyrût 1978.
- Atay, Hüseyin-Yaşar Kutluay, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meâl)*, D.İ.B.Y, Ankara 1984.
- Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Kılıç Kitabevi, Ankara ts.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi*, Tuğra Neşriyat, İstanbul ts.
- Bulaç, Ali, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*, Bakış Yay., İstanbul ts.
- Bursevî, İsmail Hakkı, *Tefsîru rûhi'l-beyân, Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî*, Beyrût 1985.
- Çakır, Mehmet, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçesi*, Ankara 2003.
- Çantay, Hasan Basrî, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul 1974.
- Ebu'l-Beka, Abdullah b. Hüseyin, *el-Lübâb fî ileli'l-binâi ve'l-irab*, Daru'l-Fikr, Beyrût 1995.
- Ebussuûd, Muhammed b. Muhammed, *İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'ânî'l-kerîm*, Daru ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrût ts.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1960.
- Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı, meâl-Tefsir*, İşaret Yay., İstanbul 1996.
- Ferra, Ebû Zekerîyya, *Meânî'l-Kur'ân*, Âlemu'l-kütüb, Beyrût 1983.
- Halebî, Semîn, Ahmed b. Yusûf, *ed-Dürri'l-mesûn fî ulûmî'l-kitabî'l-meknûn*, Daru'l-kalem, Dimaşk 1986.
- Hemedânî, Hüseyin b. Ebi'l-lz, *el-Ferîd fî i'rabî'l-Kur'ânî'l-mecîd*, Daru's-sekâfe, Beyrût 1991.

- İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, ed-Daru't-Tûnisiyye, Tunus 1984.
- İbn Atiyye, Abdulhak b. Atiyye, *el-Muharraru'l-vecîz fî tefsîri'l-kitabi'l-azîz*, (thk. Er-Rehhâlî Farûk ve diğerleri), Katar 1977.
- İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ elfiyeti lbni Malik*, Daru'l-Cîl, Beyrût 1979.
- , *Muğni'l-lebîb an kütübi'l-eârîb*, Daru'l-Fikr, Beyrût 1985.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fida, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-azîm*, Daru'l-fikr, Beyrût 1980.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mûkerrem, *Lisanu'l-arab*, Daru Sadır, Beyrût ts.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'ân*, Daru ihyai't-tûras, Beyrût ts.
- Mursî, Seyyid, *Fethu'r-Rahman fî Edevâtî't-Tefsîr*, Kahire 1987.
- Nîsâbü'rî, Hüseyin b. Muhammed, *Garâibu'l-Kur'an ve regâibu'l-furkân*, Şirketu Mustafa el-babî el-halebî, Kahire 1962.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*, Yeni Boyut, İstanbul 2002.
- Râzî, Fahrüddin, *Mefâtihu'l-gayb (et-Tefsîru'l-kebîr)*, Dâru'l-fikr, Beyrût 1981.
- Suyûtî, Celâluddîn, *el-İtkan fî ulûmi'l-Kur'ân*, (thk. Muhammed Ebû'l-fadl İbrahim), el-Mektebetü'l-asriyye, Kahire 1985.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-kadîr el-cami' beyne fenneyi'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti*, (thk. Muhammed Said el-Lehhâm), Daru'l-fikr, Beyrût 1992.
- Tekin, Ahmet, *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru*, Tefsîrî Meâl, Kelam Yay., İstanbul 2002.
- Ukberî, Ebu'l-Beka, *et-Tibyân fî i'rabi'l-Kur'ân*, Matbaatu İsa el-Bâbî, Kahire ts.
- Yavuz, Ali Fikri, *Kur'an-ı Kerîm ve Meâli Âlisi*, Sönmez Yay., İstanbul ts.
- Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Işık Yay., İstanbul 2002.
- Zeccac, İbrahim b. Serriyy, *Meâni'l-Kur'ân ve i'râbuhu*, (thk. Abdulcelîl Şelebî), Âle-mu'l-kütüb, Beyrût 1988.
- Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl*, Şirketu Mustafa el-babî el-halebî, Kahire ts.
- Zerkeşî, Bedruddîn, Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim), Dâru ihyai'l-kütübi'l-arabiyye, Kahire 1957.